

*Урош В. Шуваковић**

*Универзитет у Београду, Учитељски факултет,
Катедра за филозофију и друштвене науке*

ПЕТООКТОБАРСКА „УГОВОРНА“ ПРЕВАРА НАРОДА**

Сажетак

У раду се анализира садржај изборног документа тадашње Демократске опозиције Србије „Програм за демократску Србију“ (назван и „Уговор с народом“), пре свега она обећања - 10 тачака - која је ДОС представио као акте које ће усвојити „првог дана првог заседања новоизабране Скупштине“. Са дистанце од две деценије могуће је утврдити у којој су функцији била обећања ДОС-а на изборима 2000, да ли су тада дата обећања испуњена и у којој мери, те извести закључак о неуспешности власти ДОС-а и тешким последицама те политике по земљу. У циљу објективизације оцене о неуспешности ДОС-ове политике примењени су критеријуми објективизације *напредка* и *назатка* које је својевремено утврдио академик Радомир Лукић.

Кључне речи: Демократска опозиција Србије (ДОС), „Програм за демократску Србију“ („Уговор са народом“), парламентарни и председнички избори 2000, Савезна Република Југославија (СРЈ), Србија.

* uros.suvakovic@uf.bg.ac.rs

** Рад је резултат научно-истраживачке делатности Учитељског факултета Универзитета у Београду, коју подржава Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Навршило се две деценије од петооктобарских промена у Србији, које су означиле крај власти Слободана Милошевића и Социјалистичке партије Србије, те почетак изградње једног новог друштва, транзиционог, заснованог на (нео)либерално-капиталистичким начелима. После толиког протока времена могуће је објективно сагледати какви су резултати извршених промена, пошто промене могу бити „на боље“, али и „на горе“. Овде узимамо у обзир схватање Михаила Марковића према коме су „мерила прогреса чисто људска...У класном друштву прогрес се испољава на тај начин што се све више развијају друштвене производне снаге, повећавају људска права и политичке слободе, расте степен знања и образованости све ширих маса људи“ (Марковић 1994, 206, 207). И Радомир Лукић указује како питање напретка и наставка треба схватити „субјективно“. „Напретком називамо развој који нас приближава развој који нас приближава нашем одређеном циљу. Циљ представља неко стање које желимо достићи и према томе постављање циља је субјективно, претпоставља субјекта...Назадак је, обрнуто, удаљавање од остварења тог стања“ (Лукић 1995, 348). Наглашавајући како је напредак у основи субјективна ствар, Лукић ипак настоји да га колико-толико објективизира, узимајући у обзир став већине људи, и он то чини према следећим критеријумима:

а) „напредује оно друштво у коме све већи број људи све дуже и све боље живи, тј. друштво у коме се повећава како производња људи, одн. број људи, тако и материјална и културна производња по сваком становнику“

б) „истовремено се ствара такво друштвено уређење које и стварно сваком становнику омогућава да добије сразмерно све више ових производа и тиме све дуже и све боље живи“ (Лукић, 1995, 349).

Ми ћемо, руковођени овим критеријумима, проверити да ли је и у којој мери, те у ком периоду, остварен напредак који су најављивали они који су 5. октобра 2000. преузели власт у Србији. При том, имамо у виду чињеницу да је ДОС као коалиција престао да постоји већ јуна 2002. када су посланици ДОС-а одузели посланичке мандате својим колегама из редова

ДСС-а. Ипак, у различитим констелацијама, а од 2003. и уз подршку СПС-а који 2008. и званично улази у Цветковићеву Владу, странке из ове коалиције одржавају се на власти све до 2012. године и формирања Владе Ивице Дачића.

Као основну оперативну методу применићемо анализу садржаја документа (в. Шуваковић, 2011, 63-82). Имајући у виду прописани обим радова у часопису „Национални интерес“, анализу ћемо усредсредити пре свега на оно што је ДОС обећао да ће остварити „првог дана“ своје власти, док ћемо на друга предизборна обећања ДОС-а 2000 само указати.

ФОРМИРАЊЕ ДОС И „УГОВОР С НАРОДОМ“

Невладине организације (НВО, NGO), по правилу, не би требало да имају претензију да учествују у власти нити да праве програмска документа партијских коалиција. Ово стога што, за разлику од политичких партија, НВО нису легитимисане за улогу политичке репрезентације (Šuvaković, 2011), која им се, међутим, све више придаје како XXI одмиче, на основу њихове самолегитимације. Међутим, НВО Г17+, основана као „експертска мрежа“ у октобру 1999. задобила је управо ту улогу: да „експертски“ формулише програм партијске коалиције Демократска опозиција Србије (ДОС), која је формирана 10. јануара 2000. на иницијативу Српског покрета обнове (СПО) Вука Драшковића. Касније ће СПО бити изопштен из ДОС-а, тако да неће активно учествовати у петооктобарским променама 2000. После доласка ДОС-а на власт у СРЈ¹ и Србији, као део те коалиције, Г17+ директно учествује у извршној власти².

Програм који је формулисала ова НВО прихватила је ДОС као сопствени програм и обзнанила га под називом „Програм за демократску Србију“ (DOS 2000). Приликом његовог представљања, Зоран Ђинђић, председник Демократске

1 У коалицији са Социјалистичком народном партијом Црне Горе (СНП ЦГ) која је, претходно, сменила свог председника и оснивача Момира Булатовића, који је желео да настави сарадњу са Слободаном Милошевићем и Социјалистичком партијом Србије (СПС).

2 Касније и у законодавној.

странке - водеће партије чланице ДОС - изјавио је како он представља „уговор будућих посланика с народом“³. Овај програм садржао је изборна обећања ДОС-а која су орочена на „први дан нове Скупштине“, првих 100 дана нове Владе и првих годину дана нове Владе. Из садржаја текста јасно је да се он не односи само на поступање ове коалиције у случају да победи на савезним парламентарним и председнички изборима у СРЈ који су тада били расписани, већ и на надлежност органа власти у Републици Србији. Ова чињеница у политичком животу Србије тог доба није била запажена. Сада, када се врши ретроспективна анализа, поставља се несумњиво питање да ли то открива план ДОС-а да дође на власт у Републици Србији и пре редовних парламентарних избора, који је требало да се одрже у наредних годину дана? Ово даље отвара питање планирања политичког насиља које се збило 5. октобра 2000. као „разлога“ за расписивање парламентарних избора на нивоу Србије, будући да је „изгубљен легитимитет“ власти и у Србији, премда се избори на њене органе нису односили. Ако се томе додају сазнања органа безбедности о постојању сценарија за изазивање политичког насиља, које се и догодило 5. октобра, онда је могуће овакво „програмско“ поступање ДОС-а третирати као планирање насилне промене власти у Србији. У сваком случају, један од резултата савезних парламентарних и председничких избора у СРЈ, било је и формирање прелазне владе у Србији, са социјалистом Миломиром Минићем као прелазним премијером на челу, у коју су ушле и странке које нису биле представљене у Народној скупштини Републике Србије, што се првенствено односи на највеће партије

3 <https://www.danas.rs/politika/dos-pre-20-godina-predstavio-ugovor-sa-narodom/> Кандидати за народне посланике ДОС-а манифестационо су потписали овај програм. Програм су појединачно прихватили и председнички кандидат ДОС др Војислав Коштуница, као и све партије - чланице ДОС појединачно, тако да је отуда произлазио његов „уговорни карактер“. И у самој формулацији преамбуле стоји „Ми, доле-потписани посланички кандидати, који ћемо чинити парламентарну већину, обавезујемо се да ћемо већ првог дана првог заседања новоизабране Скупштине изгласати следећих десет аката у циљу враћања поверења народа у државу и њене органе“, након чега следе обећања која би требало да буду извршена првог дана заседања нове Народне скупштине. Слична формулација је сачињена и када се ради о првих 100 дана и првих годину дана Владе (DOS 2000).

- чланице ДОС-а: Демократску странку и Демократску странку Србије (уп. Михајловић, Радоњић 2011). Уследило је одржавање ванредних парламентарних избора за Народну скупштину Републике Србије 23. децембра 2000.

Шта је ДОС „уговорио с народом“ и шта је и како од „уговореног“ извршено?

Као **први задатак** првог дана заседања новог сазива (савезног?) парламента, коалиција ДОС је поставила усвајање декларације „о хитним припремама за доношење новог Устава, ради отклањања постојећег уставног хаоса. Нова уставна и законска решења биће усклађена са савременим правним и цивилизацијским стандардима, посебно у сфери људских слобода, заштите грађанских и мањинских права, парламентаризма, одговорности власти и владавине права. Декларација ће уважити потребу за децентрализацијом државе, са посебним освртом на регионализацију Србије и афирмацију аутономије Војводине и Косова и Метохије“ (DOS 2000). Као што се из наведеног текста види, тешко је закључити на коју се ово државу односи - Савезну Републику Југославију (за коју могу да буду надлежни пошто се за њеног председника и њене посланике кандидују) или на Србију (која у тренутку објављивања овог програмског текста нема расписане изборе). Ипак из формулације у вези са садржајем те Декларације, могао би се извести закључак да је у питању нови Устав Југославије која треба да буде децентрализована, а да тим будућим савезним уставом треба обезбедити регионализацију Србије и „афирмацију аутономије“ Војводине и КиМ.

У вези са првим је и **друга обавеза** из „Уговора“, а то је да ће бити донета „резолуција којом се укида садашња економска и политичка блокада Црне Горе, а највиши државни органи обавезују да одмах отпочну разговоре са легитимно изабраним руководством Црне Горе о карактеру и функцијама будуће државне заједнице Србије и Црне Горе“ (DOS 2000). Из овога следи да а) постоји економска и политичка блокада Црне Горе, б) даје се легитимитет руководству Црне Горе које је бојкотовало савезне изборе да

одлучује о будућности заједничке државе, и између редова, оспорава легитимитет оним политичким партијама из Црне Горе које су на те изборе изашле, пошто се разговори не воде унутар Савезне скупштине већ с једне стране „са легитимно изабраним руководством Црне Горе“, а са друге стране - нејасно с ким. Наиме, зашто би савезна држава водила разговоре само са једном републиком-чланицом федерације, а не и са другом? Или се опет најављују разговори између Србије и Црне Горе, уз искључење установа СРЈ, као што је то чињено током првих година југословенске кризе уз искључивање установа СФРЈ на захтев сепаратистичких република? Али, у том случају, преговарачи не могу да буду из ДОС-а, пошто избори за републичке органе власти Србије нису ни на видуку. Или је сценарио већ био толико добро разрађен, да је било јасно да до њих *мора* да дође. Коначно, а у вези са првим, уколико је тачно да се тачка један односи на савезни устав, онда се опет покушавају регулисати односи у Србији путем савезног устава, док се Црној Гори не предвиђа никаква „регионализација“, „афирмисање аутономије“ и сл. И на крају, али никако последње по значају, тачка два предвиђа настанак неке „будуће државне заједнице Србије и Црне Горе“. Ова формулација, нарочито када се гледа ретроспективно, показује опредељеност ДОС-а за укидање постојеће заједничке државе - Савезне Републике Југославије, и стварање неке „државне заједнице“. Тај новопронађени облик заједничке државности је, неколико година касније, и добио такво име - Државна заједница Србија и Црна Гора, што је свакако много више од случајности или испуњења предизборног обећања.

Било како било, након што је ДОС преузео власт у СРЈ и Србији, у вези са тачкама 1. и 2. Уговора он је остварио следеће резултате:

а) ДОС није ни првог нити неког од првих дана доласка на власт у СРЈ, а потом у Србији, донео некакву Декларацију о „хитним припремама“ за промену устава било СРЈ, било Србије. Уместо хитности, тек је 14. марта 2002. године, значи 15 месеци после освајања власти, усвојен Споразум о преуређењу односа Србије и Црне Горе, који садржи Полазне основе за уређење односа Србије и Црне Горе. Тај споразум су

потписали председници СРЈ др Војислав Коштуница и Црне Горе Мило Ђукановић, председници влада две републике др Зоран Ђинђић и Филип Вујановић, те подпредседник Савезне владе СРЈ др Мирољуб Лабус. Споразум је, такође, у својству „сведока“ потписао Високи представник ЕУ за заједничку спољну и безбедносну политику Хавијер Солана (Francisco Javier Solana Madariaga), човек који је 24. марта 1999. године издао наредбу за НАТО агресију на СРЈ и коме је због тога било суђено у Београду (в. Елезовић, Шуваковић, Ракић, 2019; Шуваковић, Стевановић 2019). Упадљиво је да овај Споразум нису потписали председник Савезне владе Драгиша Пешић⁴ који је то препустио шефу Г17+ Лабусу, нити председник Републике Србије Милан Милутиновић⁵ који је и у то време обављао дужност председника Републике све до истека свог петогодишњег мандата крајем 2002. Ово указује и на њихово политичко неслагање да се на овакав начин мења државно уређење СРЈ, али и на дефицит легитимности да такву политичку одлуку донесу *делови* политичке олигархије, међусобним споразумом, уз јасан страни притисак (Соланино присуство), без претходне (ни потоње) провере воље грађана Србије на референдуму. Начин на који је донета одлука о укидању СРЈ неодољиво подсећа на тзв. Беловешки споразум, којим је укинута СССР и створена Заједница независних држава - ЗНД (в. Ђукић, 2010).

б) Преговори са сепаратистичким црногорским руководством Мила Ђукановића довели су до трансформације СРЈ у Државну заједницу Србија и Црна Гора, која је била временски орочена на свега три године. На основу претходно потписаног Споразума усвојена је Уставна повеља Државне заједнице Србија и Црна Гора. „Повељом се федерална држава није преуредила, како се то из политичких разлога представља, она се њоме угасила. Србија и Црна Гора су од држава чланица у једној федерацији постале државе чланице у једној реалној унији“ (Р. Марковић 2003, 9). Марковић сматра да оваква творевина „припада истом политичком роду којем је својевремено припадала Аустроугарска када је као таква настала 1867.“ (Р. Марковић 2003, 11). О природи

4 Био је члан Социјалистичке народне партије Црне Горе.

5 Изабран као кандидат Социјалистичке партије Србије.

заједнице са њим дели мишљење и академик Мијат Шуковић који, додуше, указује да је Уставна повеља уникатан акт, али да „може се рећи да, у извјесном смислу, има сличности са Аустро-Угарском државном унијом створеном Аустро-Угарском нагодбом 1867. године. Од ње се најдубље разликује што је извјесност њеног трајања орочена само на три године“ (Šuković 2009, f. 21). Приликом усвајања ове Уставна повеље није испоштована уставна процедура прописана за промену устава, већ је повеља усвојена у редовној законодавној процедури, без могућности амандмирања. То је „образложено“ следећим аргументом: „из разлога што је поступак усвајање Уставне повеље у парламентима у основи поступак `ратификације` једног оперативног конститутивног документа проистеклог из међудржавног споразума“ [sic!] (С. Лилић 2003, 3).

в) Убрзо се показало колико је оцена да је Повељом „угашена“ држава Југославија тачна. Тачно по истеку три године уследио је референдум и проглашење независности Црне Горе. Референдум је „добијен“ са 0,5% гласова више од потребног цензуса, уз забрану грађанима Црне Горе који имају пребивалиште на територији Србије да учествују на референдуму! Тиме је ДОС озбиљно нарушио једно од својих главних обећања: он није преговорима које је водио постигао очување заједничке државе и решио њену „уставну кризу“, већ је пружио легитимитет отцепљењу Црне Горе, чиме је - осим што је чињеница да тако нешто нису обећавали када су правили „Уговор с народом“ - нанета непоправљива штета српском националном интересу. О размерама чак и историјског неразумевања штете коју су начинили, сведочи иступ народног посланика Г17+ Миољуба Албијанића у Народној скупштини Републике Србије, који је, након одржаног црногорског референдума о независности, честитао грађанима Србије - независност!

г) Не треба ни напомињати да Уставном повељом СЦГ нису афирмисане никакве аутономије у Србији - осим што су оне набројане - нити је извршена ма каква регионализација Србије. То, напосто, није било могуће, све до промене Устава Републике Србије, на шта се чекало све до одржавања уставног референдума и свечаног проглашења новог Устава 8.

ноембра 2006., дакле шест година након што је ДОС дошао на власт. При том, треба констатовати да се ради о уставу континуитета, а не дисконтинуитета с претходним Уставом Републике Србије из 1990., до те мере да Ратко Марковић сматра да то и „није нов устав, већ углавном коригован Устав Републике Србије од 1990“ (Марковић 2007, 7). Заправо, главни разлог да буде донет нови устав је био да на правној снази више не би био онај тзв. „Милошевићев устав“ из 1990. године.

Тачком 3. „Уговора“, ДОС је изјавио да „обавезаћемо будућу Владу да одмах поднесе програм конкретних мера Савету безбедности УН-а којим би се омогућила доследна примена Резолуције 1244 о Косову, очувао територијални интегритет и суверенитет Србије, гарантовала права на миран и сигуран живот свим становницима Косова и подстакла његова интеграција у нове демократске институције земље. Посебно ћемо инсистирати да се хитно реши питање отетих и убијених лица након доласка КФОР-а“.

Уместо наведеног, у периоду власти ДОС-а и партија које су га сачињавале:

а) супротно Резолуцији 1244, а маскирајући се баш њоме, Влада Србије је под председништвом Мирка Цветковића дала сагласност да се на подручју Косова и Метохије распореде снаге ЕУЛЕКС-а (Закључак, 2008), чиме је процес одлучивања о јужној српској покрајини из Савета безбедности ОУН⁶ измештен у ЕУ⁷. „Од маргинализованог УНМИК-а део овлашћења преузео је ЕУЛЕКС, о чијој мисији је одлучено само један дан пре унилатералног проглашења тзв. косовске независности! Под маском само декларативне `статусне неутралности` ЕУЛЕКС је, у ствари, најпре институционалном управљању невичним и анархичним косовско-метохијским Арбанасима `градио државу`, својим ауторитетом амнестирао њихово угрожавање преосталих Срба и спречавање повратка прогнаних, а потом, користећи колонијална искуства и методе, сукцесивно укидао остатке

6 Где се налазе два српска савезника - Русија и Кина, оба са правом вета.

7 Организацију чије су државе-чланице учествовале у оружаном агресији НАТО на СРЈ 1999. у сврху омогућавања сецесије Космета, што је чак признао и Коштуница (2012), додуше са великим закашњењем.

власти Србије и своју управу `разливао` и у оне делове Покрајине који нису били под арбанашком контролом. Своју перфидно конципирану и спровођену улогу потом је преусмерио на трансфер преузетих овлашћења на арбанашке власти, да би, после тог потпуног обављеног посла, за себе планирао да задржи само консултативно-контролну улогу, а да Србија у косовско-метохијском делу своје територије остане без икаквих државних ингеренција“ (Степић 2018, 34-35);

б) једнострано је проглашена „независност Косова“ 17. фебруара 2008., коју су одмах признале западне земље, исте оне које су стајале иза ДОС-овог доласка на власт, на шта је власт Србије веома млако реаговала, дајући тако на знање да се суштински не противи том чину. Заправо, њих је једино занимало да се тзв. „проглашење независности“ одложи за после одржавања избора Србији, „до обезбеђивања Тадићевог поновног избора“ (Врзић 2011, 53). У годинама које су уследиле, повећавао се број држава које су признавале тзв. „независност Косова“, док ДОС-ова власт није чинила ништа да то спречи. Чак је томе и доприносила, градећи и физички гранични прелаз између централне Србије и АП КиМ. ;

в) на захтев Србије и њеног министра спољних послова Вука Јеремића, из ДС-а, Генерална скупштина ОУН је затражила саветодавно мишљење од Међународног суда правде на питање које је формулисала Србија: “Да ли је једнострана декларација о независности од стране привремених институција самоуправе на Косову у складу с међународним правом?”. Уместо да афирмишу резолуцију 1244 како су то обећали у „Уговору“, постављање оваквог питања је омогућило њену релативизацију, пошто је Међународни суд правде одговорио како то није у нескладу са међународним правом, те да - према образложењу које је дао судија Хисаши Овада, председник Суда - “за разлику од Резолуције 1244 Декларација о независности је покушај да се коначно одреди статус Косова. И сврха ове Резолуције јесте успостављање привремене администрације на Косову без било каквог прејудицирања статуса”, уз нагласак да су такву Декларацију усвојили „демократски изабрани лидери народа“, а не Привремене институције у смислу Резолуције 1244 (Detalji, 2010).

г) ни до данас није омогућен миран и сигуран живот Србима на Косову и Метохији, нити су истражени случајеви убијања и киднаповања грађана српске националности у јужној српској покрајини⁸, нити су становници КиМ „подстакнути“ на интеграцију у „нове демократске институције земље“. Албанским сепаратистима није сметала тзв. „недемократичност“ ранијих институција, нити им је сметао Милошевић као човек, већ су им сметали Србија и Милошевић као председник који брани интересе државе којој је на челу. То је оно што ДОС тада и његови потоњи остаци ни до данас нису ни хтели да разумеју нити су разумели: КиМ никада није било демократско, већ једино територијално и геополитичко питање! (уп. Степић, 2012).

Тачком 4. „Уговора с народом“ се демагошки обећава смањење броја министарстава „барем за једну трећину“, укидање министара без портфеља и ограничење броја подпредседничких места у влади „највише на три“. Та „чаробна трећина умањења“ била је предвиђена и за скупштинске одборе и комисије, те скупштинске службе. Истовремено су се обавезали на јавност рада свих скупштинских одбора и комисија „без изузетка“.

У вези са овим, ДОС је урадио следеће:

а) Савезна влада СРЈ Момира Булатовића је имала 25 чланова (од њих 8 подпредседника и 1 министар без портфеља), док је Савезна влада СРЈ Зорана Жижића имала 16 члана (од којих 1 министар без портфеља). Трансформацијом у Државну заједницу СЦГ, престаје да постоји Савезна влада, већ се формира петочлани Министарски савет коме председава и којим руководи председник ДЗ СЦГ. У том смислу смањења су била и већа него што је у Уговору речено, пошто је јасно да када се укине држава, није више неопходно имати ниједног министра.

8 Да није било швајцарског сенатора Дика Мартија и његове упорности, ни до данас се не би сазнало да су албански терористи од отетих Срба узимали органе за трансплантацију и трговали њима (Marty 2019), нити би на дневни ред дошло питање оснивање кривичног суда за злочине ОВК и извођење пред њега терористичких команданата. Стога је његова заслуга за истину о страдањима Срба готово једнака Рајсовим заслугама за “српску ствар” током Првог Светског рата (Šuvaković 2019). Наравно, покретање истраге са ДОС-ом нема ама баш никакве везе.

б) Када је реч о Влади Србије, ситуација је другачија. Друга влада Мирка Марјановића је имала 35 чланова, док је Прелазна влада Миломира Милића имала једног министра више - 36 чланова. Ово зато што су дужности министра унутрашњих послова, финансија, правде и информација вршили колегијуми од 3 ко-министра из реда ДОС, СПО и СПС. Влада Зорана Ђинђића је имала 28 чланова, у односу на другу владу Мирка Марјановића број чланова јесте смањен за 1/3, али је подпредседника било чак 8, дакле исто као у последњој Булатовићевој Савезној влади. Влада Зорана Живковића је имала 25 чланова (6 подпредседника), прва влада Војислава Коштунице 21 члана (2 подпредседника), друга Коштуничина влада 25 чланова (1 подпредседник), влада Мирка Цветковића 31 члан (4 подпредседника, од којих један први подпредседник, те један министар без портфеља) Према томе, иако је показивана воља за смањењем броја чланова владе, у пракси до тога није нужно долазило и важило је правило: што је више партија у скупштинској већини, то је влада многољуднија. У политичком смислу ово је сасвим разумљиво; у економском потпуно је свеједно колики је број министара пошто се број запослених у државној управи не смањује са умањењем броја министара; у јавномњењском - прича о уштедама смањењем броја министара и министарстава је бацање прашине народу у очи. Међутим, како се види, убрзо се и од тог бацања прашине одустало.

в) Што се јавности рада тиче, извештавање са седница скупштинских одбора је настављено на исти начин као и пре 5. октобра: новинарским извештавањима. Нису уведени директни телевизијски преноси са скупштинских одбора, док су ранији обавезни директни телевизијски преноси пленарних заседања Народне скупштине временом укинута и емитују се на РТС2 одложено, често и скраћено, пошто се испоставило да „јавном сервису“ таква обавеза не може да се наметне. С друге стране, у једном тренутку актуелна иницијатива за стварањем посебног скупштинског канала, који би прати све активности посланика (седнице одбора, пленарне седнице, итд.), убрзо је утихнула.

Тачка 5. Уговора предвиђа доношење закона којим се регулише сукоб интереса, забрана члановима Владе и

народним посланицима да буду у више од једног управног или надзорног одбора, забрана члановима владе да управљају привредним субјектима, свима забрана коришћења службених возила и других службених средстава и пратећих служби, ван обављања службене дужности.

У вези са овим констатујемо:

а) ово обећање је настало као последица слабости изражене кроз гомилање функција у претходном периоду од стране појединаца из власти. Треба признати да је ипак усвојен Закон о спречавању сукоба интереса при вршењу јавних функција, али то није урађено како је демагошки речено „првог дана првог заседања новоизабране скупштине“, већ тек 20. априла 2004. године. Дакле, било је потребно да се промене две владе ДС-а (Ђинђићева и Живковићева), те да буду одржани нови парламентарни избори у Србији децембра 2003. да би нова, прва Коштиничина влада, а укупно трећа ДОС-ова влада донела овакав закон. При чему, не треба сметнути с ума, да је прва Коштиничина влада то учинила уз подршку социјалиста. „По инерцији, законска решења нису одговарала стварности па је уследило ново конституционално и законско нормирање које је у границама могућег исправило недостатке уочене у правној пракси. Од 2006. године, забрана сукоба интереса је постала конституционална категорија која има снагу уставног начела“ (Дилигенски и Терзић 2018, 131-132)⁹, што не значи да се у пракси и даље не користе све правне празнине како би појединци на лукративан начин искоришћавали своје положаје, служећи се и коруптивним радњама, а да при том не дођу под удар законских одредаба. Приватизација у Србији после 2000. и начин како је она спроведена, створила је идеалне услове за процват корупције. Иако аутор овог рада сматра да је укупна приватизација у Србији била „пљачкашка“ (в. Шуваковић 2014, 85-97), Европска унија је означила „спорним“ приватизације 24 вредна предузећа, где се сматра да је била присутна корупција високог нивоа (в. d.c.v. 2013) и захтевала спровођење истраге. Резултати тако спроведене приватизације су били: масовна отпуштања радника и повећање незапослености,

9 В. чл. 6 Устава Републике Србије из 2006. године („Сл. гласник РС“ бр. 98/2006).

као и деиндустријализација Србије, уз велико социјално раслојавање и стварање тајкунског слоја изузетно богатих, који су по правилу то богатство дуговали кооперацији са странцима. „Наставило је да ради свако четврто предузеће, а остала су пред стечајем или ликвидацијом. Већина приватизованих предузећа отпустила је половину радника. По правилу су смањене зараде, а кршена су и синдикална и друга права радника...приватизација је разорила привреду, уништила индустрију и допринела већој задужености земље и зависности од кредитора“ (Novaković 2017, 280).

Шесто, у „Уговору с народом“ председнички и посланички кандидат су се обавезали - прилично минималистички, премда је то у јавности пропагирано као општи јавни увид у тзв. „тајна досијеа“ - „изгласаћемо резолуцију којом ће се нова Влада обавезати да у року од сто дана стави на увид надлежним скупштинским одборима све тајне полицијске досијее прикупљене о грађанима без њиховог знања, осим у случају када се ради о потребама државних органа за вођење кривичних поступака у обрачуна са криминалом. Документација специјалних служби која нема оперативну вредност биће уступљена на чување државним архивима. Посебним законом, у складу са европским стандардима, биће уређен систем службене евиденције података о грађанима у вези са безбедношћу и одбраном земље. Надлежни скупштински одбор вршиће редовну политичку контролу спровођења овог закона“.

У вези са овим резултат је следећи:

а) никада нису стављени на потпун увид тзв. „тајни досијеи“ никоме: ни посланицима - члановима надлежног одбора, нити грађанима. Додуше, 2001. године је донета уредба Владе Србије којом се омогућава грађанима да се обрате локалном центру РДБ да питају имају ли досије и, ако га имају, да им се стави на увид. Испоставио се мањак просторија за вршење увида, недостатак службеника који би се о овоме старали, потреба да се из досија ипак уклоне подаци који би могли да угрозе безбедност земље или неке кривичне поступке и сл, тако да је оваква могућност убрзо укинута. Након две године, 2003. усвојен је Закон о одговорности за кршење људских права („Сл. гласник Републике Србије“ бр.

58/2003. и 61/2003 - исправка), али због прописане процедуре он никада није спроведен. Пошто је био ороченог важења на десет година, 2013. је престао да важи (в. Шуваковић 2017). Неотварање „тајних досијеа“ и не спровођење лустрације (премда је у неким случајевима она *de facto* спроведена), представља једну од специфичности транзиције у Србији (в. Шуваковић 2014, 286-288). Како је до ове специфичности дошло? Најпре, у самом ДОС-у није постојала сагласност у вези са доношењем и спровођењем овог Закона. На његовом усвајању су инсистирале ДС, ЛСВ, ДХСС, а ван ДОС-а посебно СПО. С друге стране, ДСС је био претежно против, сматрајући да би и примена тог закона могла да омогући кршење људских права. СПС и СРС су се такође противи доношењу Закона, први притајено, други отворено. Док се ДОС усагласио, било је протекло три године, те је Закон донет тек након убиства премијера Ђинђића и неких два месеца по укидању неуставно уведеног ванредног стања (тзв. акција „Сабља“). Његове одредбе нису искључивале да се он може применити и на доносиоце и спроводиоце одлука током „Сабље“ када је приведено и/или ухапшено око 12000 људи, а процесуирано тек неколико десетина, што је представљало масовније кршење људских права него приликом завођења Пиночеове диктатуре у Чилеу. Тиме је, наравно, обесмишљена свака прича о бризи за људска права, из прве тачке „Уговора с народом“. Треба уочити и то да би се отварањем „тајних досијеа“ много појединци који нису били у „Милошевићевом режиму“ - а на његове припаднике је Закон био усмерен - нужно нашли под ударом Закона, чиме би био изазван „бумеранг ефекат“. Осим тога, начин формирања Комисије за лустрацију је спречавао да она буде формирана, пре свега због односа партијских снага у Народној скупштини, посебно после одржавања парламентарних избора 2003. године. Све у свему, ни ова „угворна обавеза“ није испуњена, због чега и данас „лију сузе“ ЛСДВ Ненада Чанка, ЛДП Чедомира Јовановића и још неколико маргиналних странака, који представљају остатке фракција некадашњег ДОС-а.

Седмом тачком Уговора била је предвиђена обавеза пријаве имовине чланова владе, народних посланика и њихових породица приликом ступања на дужност и одласка

с ње, те обавеза пријављивања примљених поклона током вршења службених функција.

Ово врло принципијелно и егзактно залагање је обесмишљено оног тренутка када је ДОС усвојио законско решење да овој обавези подлежу сво који врше јавне функције, укључујући ту и чланове школских одбора, управних одбора научних института, савета факултета... укупно неколико десетина хиљада именованих лица. У таквој шуми, наравно да постаје потпуно нетранспарентно чак и када неки функционер - члан владе или народни посланик уредно пријави своју имовину на почетку и крају мандата, и јасно се покаже да је она увећана. У тако великој гужви пријава, крупне ствари су пролазиле непримећене, па су се многи богатели током вршења јавних функција, а да за то никада нису сносили одговорност.

Тачком осам предвиђало се стављање ван снаге неколико закона и враћање на стање пре њиховог доношења, међу којима су тзв. „Шешељеви“ Закон о јавном информисању и Закон о унверзитету. Нови законски акти су данети, након протока неколико годиа, и њима су укидани претходни закони. Овде се мора рећи да се захтев за укидањем ових закона није подударо са општим интересом грађана, већ искључиво са ужегрупним интересима медија који с подржавали ДОС, односно неких унверзитетских наставника који су доношење новог Закона о унверзитету искористили за обрачун са неким својим колегама – политичким неистомишљеницима¹⁰. Овом тачком је било обећано и да ће одмах бити укинута „такса на излазак из земље“. То је обећање веома брзо испуњено - 8. новембра 2000. Никада нису вршене анализе ни да ли је увођење ове таксе утицало на емигрирање људи из Србије у иностранство, нити да ли их је спречавало; такса је била уведена ради проналажења новог прихода за буџет, уз наплату од новца од стране оних који имају паре да путују, па су стога сматрани „богатијим“ у односу на остале. Извесно је, међутим, да је на основу пописних података Србију у

10 Највећи број таквих случајева је био на Медицинском факултету Универзитета у Београду, баш као и после Другог светског рата. Они који су покренули судске спорове због одлука које су по овом Закону донете на њихову штету, су их кроз више година ипак добили.

периоду 1991-2000. напустило 181516 њених грађана, од чега 21033 или 11,59% са завршеном вишком школом или факултетом (израчунао аутор према Гречић 2019, 43). То значи да је просечно годишње напуштало земљу 18152 њена грађанина. На основу тога је вођена кампања о „великим миграцијама деведесетих“, „одливу мозга“ итд. Ни у ком случају не подцењујући наведене податке, али их научно-критички одговорно разматрајући, подаци које износи исти аутор показују да је из Србије просечно годишње у земље ОЕЦД-а, у периоду 2006-2015. одлазило по 37000 људи (Гречић 2019, 62), дакле двоструко више него у време „трагичних деведесетих“, што Гречић сматра да је „исход глобализације“, за разлику од таласа из деведесетих за који он сматра да је „последница грађанских ратова током деведесетих година 20. века на простору бивше Југославије, уз раст тражње за високообразованим кадровима у најразвијенијим економијама света“ (Гречић 2019, 68, 67). На основу изнетог би се могло закључити како глобализација има двоструко погубније дејство по иселјавање из Србије него збирно ратови у њеном окружењу, НАТО агресија и „ауторитарни режим“ те немаштина произведени санкцијама ОУН. И овог пута се показује мањкавост монокаузалности у друштвеним наукама.

Девето, предвиђало се ангажовање „независне ревизорске куће“ која је требало да изврши контролу финансијског пославања државних органа Србије у претхоном периоду, те да то обзнани народу и да препоруке за усвајање мера максималне штедње у пословању јавних институција. У вези са наведеним практично ништа није учињено. Вршен је „лов на вештице“, причало се о „милијардама долара изнетих на Кипар“, министар финансија Динкић је лично руководио њиховим „откривањем“, али је неуспех био – потпун¹¹. Ово је заправо била тачка у вези са којом

11 Овде је важно бити врло прецизан. СРЈ се налазила под санкцијама ОУН које се онемогућавале спољну трговину, укључујући у то и набавку виталних производа, попут нафте, лекова, војне опреме и сл. Зато је успостављен механизам да држава организује (физички) изношење пара са своје територије у филијалу Београдске банке на Кипру. То је вршено авионима, уз потврду гувернера Народне банке СРЈ колико се новца износи и потврду банке колико је новца примљено. Новац је трошен на основу налога државних органа Србије, о чему постоји уредна документација, док су кипарске власти веома строго контролисале рад ове банке. Читав овај процес се, пропагандно, желео

је нови режим највише покушавао да се обрачуна са својим претходницима¹². У прилог реченом, иде и поступање ДОС-ових влада које су листом избегавале уставну обавезу¹³ да Народној скупштини Републике Србије подносе на усвајање Завршни рачун, из кога се јасно види како се располагало новцем пореских обвезника, на шта су паре трошене, како је коришћена буџетска резерва и сл. Године 2002. Народна скупштина је раправљала о завршним рачунима за 2000. и 2001. годину, дакле о утрошку средстава од стране „старог режима“ и ти завршни рачуни су увојени. Међутим, ДОС није сматрао да мора да положи рачуне о томе како се њихова извршна власт односила према новцу свих грађана Србије, па завршни рачуни Народној скупштини нису уопште поднети на усвајање за период 2002-2006. Поднети су завршни рачуни за период 2007-2009, при чему је после утврђених неправисности од стране Државне ревизорске институције Завршни рачун за 2008. повучен из скупштинске процедуре (Purovac, n.d.). Покушај Павла Петровића да ово релативизује речима како „законска обавеза усвајања закона о завршном рачуну није се поштовала од 2002, али је тај документ бар био достављан Народној скупштини Републике Србије све до 2014. На тај начин је тај документ био јаван, односно доступан јавности“ (Danas 2019), је више него провидан и, на жалост, политикантски. Овакво размишљање је усмерено на то да се амнестирају ДОС-ове владе што нису на дневни ред Народне скупштине стављаље завршни рачун – а што је уставна обавеза – јер су они, забога, почев од 2007. ипак достављали завршне рачуне које, додуше, нико није разматрао

представити као „крађа“, изношење новца зарад личних потреба председника Милошевића и сл, а шпекулисало се чак о 12 милијарди долара изнетих на Кипар, дом на крају и неки од шефова ДОС-а нису увидели да су њихове тврдње бесмислене (в. Вучић 2002, 173-183).

12 Уосталом, формално то је била и оптужба због које је наводно ухапшен тада већ бивши председник Србије и СРЈ Слободан Милошевић. Никада никакве злоупотребе нису доказане, а он је без судског налога, на основну противуставне одлуке Ђинђићеве Владе Републике Србије, одведен у тзв. хашки трибунал, где је марта 2006. године изгубио живот.

13 Чланом 73. став 1 Устава Републике Србије из 1990. предвиђено је да Народна скупштина „доноси ...завршни рачун“. Чланом 99. став 1 Устава Републике Србије из 2006. утврђено је да Народна скупштина „усваја буџет и завршни рачун Републике Србије, на предлог Владе“.

нити о њима гласао. С друге стране, критикује се пракса недостављана завршних рачуна од стране влада СНС-а, и тиме покушава извршити замена теза: не ради се о томе да ли извршна власт шаље материјале народним посланицима, већ се ради о томе да у време ДОС-а, од 2002. надаље, Народна скупштина није вршила своју уставну функцију јер није расправљала о трошењу народног новца, а она је једини овлашћени државни орган да усвајањем завршног рачуна каже да је новац правилно трошен, односно ако га не усвоји тиме исказује сумњу у то. Ова Петровићева опаска је у међувремену постала беспредметна, пошто је Влада Републике Србије доставила предлоге Закона о усвајању завршног рачуна буџета за 2015, 2016, 2017. и 2018. годину (Paragraf 2019), а Народна скупштина Републике Србије је 16. децембра 2019, на 9. седници II редовног заседања ставила на дневни ред, расправљала и усвојила све завршне рачуне за период 2002-2018. На тај начин је Народна скупштина повратила своје уставно овлашћење да усваја, а не само да *буде информисана* о завршним рачунима буџета Републике Србије, како је то чињено у време власти ДОС-а.

Десета тачка „Уговора“ је обећавала формирање експертске групе која је требало да обнародује наводне тајне документе власти из периода 1987-2000. „који су предодредили судбину нације у овом раздобљу“. Резултат је био да је и ово остало мртво слово на папиру: нити су такви документи постојали, нити су они који су постојали били тајна. Да би се, ипак, колико-толико „оправдали“ за овакво обећање, ДОС-овци су оснивали таблоиде и путем бомбастичних наслова на њиховим насловницама општепознате чињенице представљали као „сензације“. „Индикативно је и то да су све дневне новине покренуте у периоду после петооктобарских промена које су и данас активне на тржишту Србије таблоиди, као и да њихови тиражи заузимају скоро 84 посто тржишта дневне штампе. Приватне медијске корпорације и дигитализоване платформе, све више оријентисане на буџетске дотације, конструишу идеолошки пожељне наративе, постајући део пропагандно-клијентелистичке индустрије у којој нема места за грађане и њихове интересе“ (Јевтовић, Бајић 2019, 1030).

Осим ових десет тачака које су биле гурнуте у „први план“, ДОС-ов програмски документ је садржао и нека друга обећања, као што су либерализација тржишта, обавезујућа приватизација - што је чинило суштинску промену, свесно избегнута да се стави међу првих десет тачака због несигурности у подршку грађана таквим реформама - затим брига о повећању наталитета, брига о сиромашнима и социјално угроженима, законска реформа положаја Војске и полиције, реформа правосуђа, најаву новог закона о јавном информисању, локалној самоуправи, „пакета изборних закона“, „враћање Југославије и Србије у свет“¹⁴, итд.

14 У погледу „враћања Југославије и Србије у свет“ у овом програмском документу се набрајају различите међународне организације којима ће се брзо приступити укључујући и „почетак преговора за придружено чланство у Европској унији“, што је иначе било, иако се то недовољно потенцира, програмско одређење СПС-а из 1990. године („укључивање Југославије у Европску заједницу“, СПС 1990, 40). Оно што, међутим, није никде декларисано, а учињено је - Коштуница је у својству новог југословенског председника, одмах у октобру 2000. поднео захтев за *пријем СРЈ* у ОУН. Тиме је направљен озбиљан дисконтинуитет са претходним ставом да је СРЈ сукцесор СФРЈ, те да само наставља чланство, које јој је суспендовано с почетка југословенске кризе. Тако смо од земље-оснивача ОУН, стигли до земље која је на стодеведесет и неком месту по редоследу чланства у ОУН. „Странци су, дакле, у све институције оберучке угурали СРЈ кад је једном под Коштуницом прихватила њихове услове“ (Ђурковић 2020, 255). Из сасвим разумљивих разлога, „Уговор“ не помиње приступање земље НАТО-у, али ДОС-у током њихове власти није сметало да се на то обавезе не само приступањем „Партнерству за мир“, већ и кроз експлицитна атлантистичка одређења у стратешким одбрамбеним и безбедносним документима, али и партијским одређењима чланица ове Коалиције усвојеним после 5. октобра 2000. (Шуваковић 2018). Осим тога, програм није садржао ни политику сарадње са тзв. хашким трибуналом, премда је могуће било подвести такво одређење кроз исказ „укључивање у све релевантне међународне институције, чиме ће бити обезбеђено моментално укидање свих санкција, укључујући и тзв. спољни зид санкција“ (DOS, 2000). У сваком случају ни сам ДОС није био сасвим јединствен по том питању, а српско друштво је било у том смислу радикално подељено. Иако дакле то није било наведено у програмском документу ДОС-а, испуњено је све док и последњи српски високи политичар и генерал кога је Хаг оптужио нису одведени да им се тамо суди зато што су бранили своју земљу.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА: ДА ЛИ ЈЕ ОСВАЈАЊЕ ВЛАСТИ ОД СТРАНЕ ДОС-А 5. ОКТОБРА 2000. БИЛО НАПРЕДАК И НАЗАДАК ?

Сагласни смо са ставовима академика Марковића и Лукића да је питање шта је напредак, а шта назадак, у директној зависности од тога шта је циљ друштвеног развоја. Зато је у друштвеним наукама важно узети у обзир и *телеолошко објашњење*. Јасно је да су 5. октобра 2000. биле суочене две стране: прва, предвођена Слободаном Милошевићем, која се залагала за демократски социјализам, за очување СРЈ и одбрану независности, суверенитета и интегритета земље, за модел мешовите тржишне привреде, за друштво што веће социјалне правде итд. С друге стране налазила се групација идеолошки различито профилисаних партија, окупљена са јединим циљем – рушењем Слободана Милошевића с власти, обилато потпомогнута пропагандно (Јевтовић, Бајић 2019), финансијски, организационо, технички и кадровски од стране страних обавештајних служби (Миљковић, Тадић 2017). У свом програму, који је био у потпуности неолибералан и усклађен са очекивањима Запада у односу на нашу земљу¹⁵, у првих десет тачака, они су истакли различите захтеве, од којих већину нису остварили или су их остварили на начин супротан од обећаног. Ти захтеви су били или двосмислени или прилично демагошки; тек се кроз *нажљиво* анализирање делова програма који су били предвиђени за реализацију у првих сто дана и у првој години власти ДОС-а заправо могло назрети шта је ова коалиција хтела; нарочито се то може спознати кроз ретроспективну анализу шта *јесте* учинила, а *није ни наговестила* да ће урадити. Отуда и наслов овог рада који такав поступак квалификује као „превару народа“. У неким важним елементима, политика ДОС-овог режима би се могла квалификовати и као „издаја земље“. Не да су редефинисали СРЈ, већ су је укинули; не да су се супроставили корупцији¹⁶, већ су је омогућили

15 Што не чуди, будући да су САД и ЕУ потрошиле за довођење ДОС-а на власт „много више од 100 милиона долара. Много више“ (Montgomery 2010). Слично сведоче и други (нпр. Maršal 2002).

16 У вези са овим, парадигматично је сведочење Драгољуба Марковића, кума Зорана Ђинђића и једног од важних људи у ДОС-у: „Сећам се једном: 1.

кроз пљачкашку приватизацију али и кроз противустванно спречавање Народне скупштине да усваја завршне рачуне; декларативно су бринули о људским правима, а у пракси су их на најгрубљи начин кршили (противустванно изручење председника Слободана Милошевића тзв. хашком трибуналу, изручење свих других „оптужених“ овом илегалном суду, спровођење акције „Сабља“ и противустванно увођење ванредног стања); не да су се zaloжили за „доследна примену Резолуције 1244 о Косову“ и очување територијалног интегритета и суверенитета Србије, већ су низом поступака чинили баш супротно, олакшавајући сепаратистима да остваре свој наум, итд. Са аспекта челника ове коалиције је то био напредак¹⁷; са аспекта Милошевића и СПС-а и грађана који су подржавали патриотску политику коју је Србија и СРЈ тада водила, извесно је да је то био назадак. Истраживачи утврђују како „грађани нису добили оно што су, делом и нереално, очекивали а да притом кључни актери, или бар део њих, то није ни имао намеру да им пружи или је дата обећања прениско држао на сопственој листи приоритета. Интересна коалиција, односно „медени месец“ између грађана, нових власти и њених спољних ментора трајао је (не)очекивано кратко“ (Stojiljković 2020, 195).

Међутим, уколико применимо Лукићеве критеријуме за објективизацију појмова напретка и назадка, врло лако можемо уочити колико је друштво назадовало, и то баш током власти ДОС-а. Младен Лазич наводи како је GINI коефицијент у Србији, само у периоду 2000–2002. скочио са 0,28 на 0,33 (Lazić 2011, 153), да би се већ 2007. попео на 0,37 (Вукмировић, Govoni 2008), а то несумњиво указује на раст

август 2001. Зоки слави рођендан у вили на Дедињу. Дођем у Ужичку, испред паркинг пун скупих аутомобила. Помислио сам да је можда позвао Монтгомерија и ове Немце, Боду Хомбаха итд. Улазим у кућу, нема дипломата, све стара екипа. Схватам да су то њихови аутомобили. А само годину дана пре на његов рођендан смо колима дошли једино Коле и ја. Чеда је дошао трелејбусом, не знам, Колесар трамвајем, Чанка је довезао неки комшија који је имао гориво или таксиста, није битно. Сад испред возни парк, ниједан ауто не вреди мање од сто хиљада. Зоран пуши томпус, прилази ми и каже: `А, како напредујемо?`“ (Anastasov i Jerinić 2018).

17 Додуше ни они нису таквим „напретком“ сасвим задовољни, пре свега његовом брзином, што се може видети из различитих мемоарских остварења шефова и до-шефова ДОС-а (нпр. Jovanović 2005; Isakov 2005).

друштвених неједнакости у Србији. За овај увид није нужно ни рачунати индексе; довољно је упоредити статистичке податке. Они показују да је највиша пријављена зарада у Србији 2013. била 1208 пута (sic!) виша од најниже зараде („минималца“) (Шуваковић 2014, 106). Подаци из анкета Републичког завода за статистику показују велико сиромашење средњег слоја управо у време власти ДОС-а и његових деривата. Наима, 2003. године за расположива средства домаћинства¹⁸ у Србији могла је да се купи 1,36 просечне потрошачке корпе, 2010 - 0,94, а 2013 - 0,86 просечних потрошачких корпи (Zlatanović 2015, 83). Запосленост је „у 2009. години је достигла свој историјски минимум, јер је те године тек сваки други становник радног узраста био запослен“ (Arandarenko 2011, 22). Осим тога, како смо већ показали број емиграната из Србије се на нивоу годишњег просека удвостручио, док је стопа негативног наталитета све виша и повећавала се од -2,1 % у периоду 1991-2002., на -6,1 % у периоду 2011-2017. То је све резултовало да становништво Србије¹⁹ у периоду 1991-2002. буде повећано за 0,8 %, а у пописном периоду 2002-2011. смањено за 5,8 %, те у периоду 2011-2017. смањено за 5,4 % (Пенев и Предојевић-Деспих 2019, 1208). Већ ово показује да није испуњен први Лукићев захтев за напредак: да све више становника боље живи и да расте „производња људи“, тј. да се деца све више рађају. Напротив, егзактни подаци показују како мањина људи боље живи *на рачун већине* која све више сиромаше, односно да је на делу велико друштвено раслојавање и осиромашење средњег слоја. Пошто се Лукићев захтев односи не само на материјлни бољитак већине људи, већ и на раст онога што он означава „културном производњом“, ми ћемо као њен показатељ узети удео самофинансирајућих студената на Универзитету у Београду који је 1993/94. школске године - дакле у време највећих економских санкција и рата у окружењу - износи свега 29,4%, док је шк. 2018/19. године био виши од половине укупног броја студената на овом универзитету, чак 58,2%!

18 Овај термин обухвата све приходе једног домаћинства (плате, пензије, друге приходе у новцу, новчану вредност натуралних прихода и натуралне потрошње) у тачки пресека.

19 Нерачунајући Косово и Метохију.

(Шуваковић 2019, 977). Не треба објашњавати да сиромашни родитељи не могу да плаћају школарине (које нису ниске!), те да према томе њихова деца немају „једнаке шансе“ са децом из породица који имају нешто изнадпросечне приходе, а поготову не са децом тајкуна и добитника транзиције, који не само да могу да плате школарину у Београду, већ могу и да их пошаљу на студије у иностранство, што и чине.

Ни други Лукићев критеријум објективног напретка - стварање таквог друштвеног поретка који ће омогућити равномерну расподелу друштвеног богатства, није испуњен, на шта указују како налази које смо изнели у вези са (не) покривеношћу просечне потрошачке корпе приходима домаћинства, тако ни они које Антонић презентира у вези са социјалном проходношћу, а на основу мерења коришћењем Јасудиног индекса. Разматрајући истраживања о друштвеној покретљивости у читавом периоду после Другог светског рата до краја прве деценије XXI века, он закључује како је српско друштво у доба социјализма „са становишта могућности узлазне покретљивости, било веома отворено друштво, како у поређењу са другим њему савременим друштвима, тако и у поређењу са данашњим српским друштвом. А велико је питање да ли ће Србија, у том погледу, икада више бити тако отворено друштво као што је била током шездесетих и седамдесетих година 20. века“ (Антонић 2013; уп. Шувакович, Петровић 2019). У погледу очекиваног трајања живота на рођењу, он је у периоду 2000. (71,6 године) до 2013. (75,3 године) порастао за 3,7 године, док је очекивано трајање *здрог живота* у Србији 2013. износило 65,65 година (Stojilković Gnjatović, Raunović Radulović, Mirić n.d., 26-27)²⁰. Ако се имају у виду године пензионисања, могло би се закључити да очекивани здрав живот траје свега неколико година после одласка у пензију. Компаративно, у односу на земље ЕУ, „Србија би била пета у рангу земаља са најнижим очекиваним трајањем живота на рођењу, испред Бугарске, Румуније, Литваније и Летоније“ (Stojilković Gnjatović, Raunović Radulović, Mirić n.d., 6). Према томе, несумњив је пораст очекиване дужине живота на рођењу, али је он још увек упоредив само са

20 Компаративни подаци не постоје, пошто се овај показатељ раније није рачунао.

земљама ЕУ у којима је очекивано трајање живота на рођењу најкраће.

Према томе, коришћењем Лукићевих критеријума ми јасно можемо да утврдимо да у периоду власти ДОС-а, успостављене 5. октобра 2000. године, па све до њеног окончања 2012. *није постигнут објективан напредак* за већину грађана Србије. Напротив, показатељи које смо навели, али и неки други (в. Антонић 2020) показују да је Србија у многим друштвеним сегментима стагнирала у односу на последњу деценију прошлог века.

Уколико бисмо сумирали у неколико црта њихов учинак, у односу на оно што су „уговорили“ с народом, он би изгледао овако:

1) укинули су државу у којој су вршили власт и нанели немерљиву штету српском националном интересу легитимишући отцепљење Црне Горе од заједничке државе;

2) нечињењем (нпр. неинсистирањем на спровођењу свих одредаба Резолуције 1244 СБ ОУН) или погрешним чињењем (нпр. прихватањем мисије EULEX, подизањем граничних, тзв. „административних“ прелаза између централне Србије и АП КиМ, постављањем непрецизног питања према Међународном суду правде, сарадњом са тзв. „хашким трибуналом“ [ICTY] кроз изручење председника Слободана Милошевића и читавог свесрпског државног и војно-полицијског вођства, што је значило имплицитно прихватање колективне кривице за ратове која је - са српске стране - практично непостојећа, уз одређене појединачне злочине које је требало наши судови да разреше), допринели су стварању услова за проглашење тзв. „независности Косова“ и за њено легитимисање путем Међународног суда правде. Последице грешака тада почињених - и поред велике борбе власти после 2012. - тешко да ће моћи да буду отклоњене;

3) и поред тога што је остваривање циља „почетак преговора за придружено чланство у Европској унији“ предвиђено за прву годину рада ДОС-ове владе, упркос чињенице да су овоме подређени сви национални интереси, укључујући и достајанство и понос државе и народа, до почетка преговора о закључивању Споразума о стабилизацији и придруживању Србије Европској унији

дошло је тек 1. октобра 2005²¹, а ни почетком 2021. Србија не види ни назнаку краја тог процеса који, у међувремену, ЕУ користи као средство за политичко уцењивање Србије по свим могућим питањима, укључујући и то да је нужно да призна тзв. „независност Косова“ ради пријема у ЕУ. Аутор овог рада сматра да нико ко се осећа Србином не би могао да прихвати такав услов²²;

4) приватизација у Србији је имала пљачкашки карактер и омогућила је да власништво пређе не само у приватне, већ и у иностране руке (што је разлог да Антонић 5. октобар карактерише као „суштинску колонијалну контрареволуцију“ [Антонић 2020, 47])²³. Заправо, земља је постала потпуно зависна (и политички и економски и идејно и...) у односу на западне центре моћи, који су ДОС и довели на власт, а истовремено и високо корумпирана, што је директна последица начина на који је приватизација обављена. „Појава страних инвеститора и купаца српских предузећа и имовине наговестила је нову форму економско-политичке окупације... Страни фактор је на тај начин лако ставио под контролу целокупни привредни и социјалнополитички живот Србије“ (Смиљковић 2011, 133). Дакле, карактер друштвеног процеса започетог политичким насиљем 5. октобра 2000. извесно је био контрареволуционарни (Шуваковић 2013, 1051). Свакако, он је имао колонијални карактер баш као и све постсоцијалистичке транзиције у којима су грађани добијали „формалне политичке слободе и права у лику `Хајд-парк демократије`, а изгубили социјална права и људско достојанство“ (Митровић 2009, 7), при чему ДОС није презао

21 <http://europa.rs/srbija-i-evropska-unija/vazni-datumi-u-odnosima-eu-srbija/>

22 Председник Слободан Милошевић је, непосредно по усвајању Резолуције 1244 СБ ОУН, окупио тадашње државно и партијско руководство и изнео следећу оцену: „Резолуцијом смо добили тапију над Косовом и Метохијом. И све док се не пронађе нека српска рука да потпише супротно, оно остаје наше“.

23 Поредњи новонастално стање са оним пре 5. октобра, за време Милошевића, исти аутор закључује: „За Милошевићеве владавине, главне одлуке о Србији ипак су се доносиле у Београду, и то не у страним амбасадама. За време Милошевића, Србија је била више држава и пружала већи отпор спољњем притиску него икада доцније. После њега, како је време пролазило, тако су слабили и отпор, и државна сувереност“ (Антонић 2015, 481)

ни од директног задирања у формалне политичке слободе и права (нпр. током ванредног стања и акције „Сабља“ када су спроведена масовна хапшења, укључујући и оних који су били декларисани политички противници новог режима - само због таквог свог става);

5) успостављен је монопол политичких партија над готово свим друштвеним процесима;

6) брига за наталитет је остала „мртво слово на папиру“, али је покренут процес урушавања породице кроз промовисање алтернативних облика партнерстава.

Коначно, две деценије после 5. октобра главних актера нема. Милошевић и Ћинђић су убијени, Коштуница је у политичкој пензији. Демократска странка, Демократска странка Србије, Српски покрет обнове, Либерално-демократска партија више нису парламентарне партије, као ни Српска радикална странка. Социјалистичка партија Србије - реформисана скоро до непрепознатљивости - је и даље на политичкој сцени, са скромном подршком бирача, али ипак у парламенту, а партијском сценом доминира Српска напредна странка - европеизирана и модернизована радикалска партија, допуњена неким личностима које су отпале из партија некадашњег ДОС-а и дела СПС-а. Одбацавањем ДОС-истичке политике и поновним оптирањем за патриотске снаге у лику СНС и СПС, Србија изнова покушава да сопствену судбину преузме у своје руке. На жалост, сада је такво прегнуће веома тешко и неизвесно, не само зато што странци господаре нашом имовином (у материјалном смислу), већ и зато што су у многоне освојили и душе (у идеолошком смислу) оних којима је било лако да прихвате максиму *ubi bene, ibi patria*.

РЕФЕРЕНЦЕ

Антонић, Слободан. 2013. „Друштвена покретљивост у социјалистичкој Србији: један ревизионистички поглед“. *Социолошки преглед* XLVII (2), 145-170. DOI: 10.5937/socpreg1302145A

Антонић, Слободан. 2015. *Милошевић - још није готово*. Београд: Вукотић медиа д.о.о.

- Антонић, Слободан. 2020. “О карактеру 5. октобара: револуција, али каква?”. У *Двадесет година 5. октобра*, ур. Славиша Орловић и Деспот Ковачевић, 47-70. Београд: Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Центар за демократију; Hanns Seidel Stiftung.
- Влада Републике Србије. Закључак о распоређивању Мисије Европске уније за владавину права (EULEX) на целој територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, потврђивању плана о шест тачака генералног секретара УН и заштити интереса Републике Србије. 27.11.2008. <https://www.srbija.gov.rs/vest/99016/usvojen-zakljucak-oprihvatanju-principa-iz-izvestaja-generalnog-sekretara-un.php> Последњи приступ 15. фебруар 2021.
- Врзић, Никола. 2011. *Викиликс: тајне београдских депеша*. Београд: Фонд “Слободан Јовановић”, Печат
- Вукмировић, Д., Govoni R. S. (2008) *Студија о животном стандарду: Србија 2002–2007*. Београд: РЗС, World Bank, Department for International Development
- Вучић, Борка. 2002. *Банкарство: избор или судбина*. Београд: Удружење “Цер”
- Гречић, Владимир. 2019. *Српска стваралачка интелигенција у расејању*. Нови Сад: Матица српска
- Ђукић, Срећко. 2010. *Тајне беловешке пушче*. Београд: Албатрос плус
- Ђурковић, Миша. 2020. “Биланс Петог октобра”. У *Двадесет година 5. октобра*, ур. Славиша Орловић и Деспот Ковачевић, 245-260. Београд: Факултет политичких наука Универзитета у Београду, Центар за демократију; Hanns Seidel Stiftung.
- Елезовић, Далибор, Урош Шуваковић и Бранко Ракић. 2019. *НАТО агресија у светлости правде*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини
- Јевтовић, Зоран Б. и Предраг Ђ. Бајић. 2019. „Неуспела транзиција медијског система Србије“. *Социолошки преглед* LIII(3), 1020-1045. DOI: 10.5937/socpreg53-22587
- Јевтовић, Зоран, Предраг Бајић. 2019. “Пропагандна

- кампања хибридног ратовања током НАТО агресије”. У *Двадесет година од НАТО агресије на СРЈ: поводи и последице*, прир. Живојин Ђурић и Милош Јевтић, 107-128. Београд: Институт за политичке студије. <https://doi.org/10.22182/SRJ1999>
- Коштуница, Војислав. 2012. *Зашто Србија, а не Европска унија*. Београд: Фонд “Слободан Јовановић”
- Лилић, Стеван. 2003. *Уставна повеља Државне заједнице Србија и Црна Гора: теорија - пракса - законодавство*, друго, измењено и допуњено издање. Београд: Савремена администрација
- Лукић, Радомир Д. 1995. *Основи социологије*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, БИГЗ
- Марковић, Михаило. 1994. *Филозофски основи науке*. Београд: БИГЗ, ГЕНЕС-С Штампа; Просвета, СКЗ
- Марковић, Ратко. 2003. Уставноправна анализа Уставне повеље. У *Уставна повеља Државне заједнице Србија и Црна Гора*, ур. Ратко Марковић, 9-16. Београд: Београдски форум за свет равноправних
- Марковић, Ратко. 2007. “Устав Републике Србије од 2006. - критички поглед”. У *Устав Републике Србије из 2006. - неки елементи новог политичког система*, прир. и ур. Урош Шуваковић, Милан Јовановић и Жарко Обрадовић, 7-37. Београд: Институт за политичке студије, Трећи миленијум
- Миљковић, Милан и Дарко Тадић. 2017. “Информационе операције западних обавештајних служби у Србији октобра 2000”. *Војно дело* 5/2017. DOI: 10.5937/vojdelo1705098M
- Михајловић, Верица и Зоран Радоњић. 2011. *Две деценије вишестраначја у Републици Србији: уставни, изборни и носиоци власти 1990-2010*. Београд: Службени гласник
- Митровић, Љубиша. 2009. *Транзиција у периферни капитализам*. Београд: Институт за политичке студије
- Пенев, Горан Д. и Јелена Р. Предојевић-Деспић. 2019. “Промене становништва Србије у постјугословенском периоду (1991–2017): важнији демографски аспекти”.

Социолошки преглед LIII (3), 1183-1216. DOI: 10.5937/socpreg53-21902

- Перић Дилигенски, Тијана и Предраг Терзић. 2018. “Сукоб интереса јавних функционера - компаративна de lege lata анализа”. *Српска политичка мисао*, 1/2018, 129-146. <https://doi.org/10.22182/spm.5912018.7>
- Смиљковић, Радош. 2011. “Морално-економска криза буржоаске рестаурације у Србије и одговорност елите моћи”. *Политичка ревија* 2/2011, 125-156. <https://doi.org/10.22182/pr.2822011.8>
- Социјалистичка партија Србије. 1990. *Програмске основе и Статут Социјалистичке партије Србије*. Београд: Главни одбор СПС
- Степић, Миломир. 2012. *Косово и Метохија: постмодерни геополитички експеримент*. Београд: Институт за политичке студије
- Степић, Миломир. 2018. “Косово и Метохија као индикатор новог биполаризма”. *Српска политичка мисао* 3/2018, 27-49. <http://doi.org/10.22182/spm.6132018.2>
- Устав Републике Србије. 2006. *Службени гласник Републике Србије* бр. 98/2006
- Шуваковић, Урош. 2011. *Методолошке студије о питањима социолошког проучавања политичких партија*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини
- Шуваковић, Урош. 2013. „Глобализација, ’нови светски поредак’ и последице транзиције на западном Балкану”. У *Глобализација и десуверенизација*, ур. и прир. Владимир Вулетић, Јован Ћирић, Урош Шуваковић, 1047-1058. Београд: Српско социолошко друштво, Институт за упоредно право; Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини. <https://drive.google.com/file/d/0BzVmKuYUMVVqLUFURW10UEtsZms/view> Последњи приступ 15. фебруар 2021.
- Шуваковић, Урош. 2014. *Транзиција: прилог социолошком проучавању друштвених промена*. Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини

- Шуваковић, Урош. 2017. “Покушај вршења лустрације у Србији као облик угрожавања њене националне безбедности”. *Политичка ревија* 2/2017, 87-101. <https://doi.org/10.22182/pr.5222017.6>
- Шуваковић, Урош. 2018. “Србија и атлантске интеграције: програмско-политички ставови партија у Србији према НАТО”. *Политика националне безбедности* 2/2018. <https://doi.org/10.22182/pnb.1522018.4>
- Шуваковић, Урош. 2019. “Неки (друштвени) аспекти образовања у транзиционој Србији. *Социолошки преглед* LIII (3), 943-977. DOI: 10.5937/socpreg53-23765
- Шувакович, Урош и Яасмина Петрович. 2019. “Доступность высшего образования в ситуации постсоциалистического перехода”. У *Социальная мобильность в усложняющемся обществе: объективные и субъективные аспекты*, ур. и прир. В. В. Семенова, М. Ф. Черныш, П. Е. Сушко, 275-288. Москва: Федеральный научно-исследовательский социологический центр Российской академии наук Институт социологии. https://www.isras.ru/files/File/publ/Soc_mobilnost_uslozhn_obschestve_2019.pdf Последњи приступ 15. фебруар 2021.
- Шуваковић, Урош и Обрад Стевановић. 2019. “НАТО агресија на СРЈ и њене последице”. У *Двадесет година од НАТО агресије на СРЈ: поводи и последице*, прир. Живојин Ђурић и Милош Јевтић, 76-106. Београд: Институт за политичке студије. <https://doi.org/10.22182/SRJ1999>
- Anastasov, Dušica i Rade Jerinić. 2018. “Zorana Đinđića je моć iskvarila”. *Ekspres*, 8. mart. <https://www.ekspres.net/intervju/zorana-dindica-je-moc-iskvarila> Poslednji pristup 15.01.2021.
- Arandarenko, Mihail. 2011. *Pomoćne strategije za oporavak od krize u jugoistočnoj Evropi Studija procene: Srbija*. Budapest: ILO, Tim za tehničku podršku dostojanstvenom radu i Kancelarija za centralnu i istočnu Evropu. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/--sro-budapest/documents/publication/wcms_167015.pdf Poslednji pristup 15.01.2021.
- d.c.v. 2013. Izveštaj o 24 privatizacije. *Vreme*, 28.12. <https://>

- www.vreme.com/cms/view.php?id=1162898 Poslednji pristup 15.01.2021.
- Detalji savetodavnog mišljenja MSP o nezavisnosti Kosova. 2010, 22. jul. *Radio Slobodna Evropa*. https://www.slobodnaevropa.org/a/MSP_kosovo_srbija_misljenje/2107268.html Poslednji pristup 15.01.2021.
- DOS. 2000. *Program za demokratsku Srbiju*. https://www.vreme.com/arhiva_html/502/10.html Poslednji pristup 15.01.2021.
- Isakov, Miodrag. 2005. *ParaDOS*. Novi Sad: NS Media
- Jovanović, Čedomir. 2005. *Moj sukob s prošlošću: Srbija 2000-2005*. Beograd: Dan graf/ Danas
- Lazić, Mladen. 2011. *Čekajući kapitalizam: nastanak novih klasnih odnosa u Srbiji*. Beograd: Službeni glasnik
- Maršal, Tim. 2002. *Igra senki: petooktobarska smena vlasti u Srbiji*. Beograd: Samizdat B92
- Marty, Dick. 2019. *Izvesna predstava o pravdi*. Beograd: Večernje novosti
- Montgomery, William. 2010. Izjava u filmu „Konačni obračun“. Beograd: Vremefilm, RTS. <https://www.youtube.com/watch?v=6fTMatYw4SY> 40'46" Poslednji pristup 20.01.2021.
- Novaković, Nada. 2017. *Radnički štrajkovi i tranzicija u Srbiji od 1990. do 2015. godine*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe, Institut društvenih nauka
- Paragraf. 2019. Predlozi Zakona o završnim računima budžeta RS od 2015. do 2018. godine u skupštinskoj proceduri. <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/200919/200919-vest9.html> Poslednji pristup 15.01.2021.
- Pupovac, Jelena. n.d. „Završni račun i revizija budžeta Republike Srbije“. Master rad. Beograd: Univerzitet „Singidunum“. <https://singipedia.singidunum.ac.rs/preuzmi/41510-završni-račun-i-revizije-budžeta-republike-srbije/1589>
- Stojilković Gnjatović, Jelena, Dragana Paunović Radulović i Natalija Mirić. n.d. *Upotreba podataka iz SILC ankete za izračunavanje zdravih godina života*. Beograd: Vlada

Republike Srbije, Tim za socijalno uključivanje i smanjenje siromaštva, UNDP. http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2016/09/SILC_004_Jelena-Stojilkovic-Gnjatovic-Dragana-Paunovic-Radulovic-Natalija-Miric_Uпотреба-potadaka-iz-SILC-ankete-za-izracunavanje-zdravih-godna-zivota.pdf Poslednji pristup 15.01.2021.

Stojilković, Zoran. 2020. “Probuđene nade i izneverena očekivanja: Peti oktobar dvadeset godina kasnije”. U *Dvadeset godina 5. oktobra*, ur. Slaviša Orlović i Despot Kovačević, 189-202. Beograd: Fakultet političkih nauka Univerziteta u Beogradu, Centar za demokratiju; Hanns Seidel Stiftung.

Šuković, Mijat (2009). Tri različita ustavna uređenja Crne Gore: od razbijanja šestočlane jugoslovenske federacije (1992.) do sada (2009.). *Revus* 11, 9-43. <https://doi.org/10.4000/revus.1092>

Šuvaković, Uroš V. 2011. “Political Parties And Nongovernmental Organizations Or On Problem With Political Representation In Global Age”. *Политичка ревија* 4/2011, 357-377. <https://doi.org/10.22182/pr.3142011.17>

Šuvaković, Uroš. (2019). “It Is Heroism To Tell The Truth – Examples Of Honest Swiss Archibald Reiss And Dick Marty”. In *Archibald Reiss Days*, Thematic conference proceedings of international significance Vol. 1 & 2, ed. S. Jaćimovski, Belgrade, 6-7 November 2019, Vol 2, pp. 177-190. <http://eskup.kpu.edu.rs/dar/article/view/44/57> Poslednji pristup 20.01.2021.

Uros V. Suvakovic

5TH OCTOBER “CONTRACTUAL” HOAX OF THE PEOPLE

Resume

The paper analyzes the content of the election document of the former Democratic Opposition of Serbia “Program for Democratic Serbia” (also known as the “Agreement with People”), primarily the promises – in 10 points – presented by the DOS as the acts to be adopted “on the first day of the first session of the newly-elected Parliament”. From two-decade distance it is possible to establish the function of the DOS promises in 2000 parliamentary and presidential elections, whether the formerly made promises were fulfilled and to what extent, and draw a conclusion about the failure of the DOS power and grave consequences of such politics for the country. For the purpose of objectivizing the assessed failure of DOS policy, the criteria of progress and decline objectivization have been applied as formerly established by Academician Radomir Lukic.

What gathered this coalition was only the striving to overthrow President Milosevic with more than ample foreign aid (here we do not exclude even the NATO 1999 aggression as “logistic preparation” for changing the power in Serbia and the Federal Republic of Yugoslavia). The analysis established that the promises from the “Agreement with People” were actually fraudulent: the ones that had to be fulfilled first brought about completely opposite consequences to the implied ones, failed to be fulfilled or were of a short-lasting and demagogical character. Therefore the result of “keeping the promises” was that the secession of Montenegro was allowed and the existence of the Yugoslav state was ended, although the DOS had promised only to redefine the relations within it; United Nations Security Council Resolution 1244 was not affirmed and the country’s territorial integrity and sovereignty were not protected but, on the contrary, it was during the rule of this coalition that the so-called “independence of Kosovo” was declared, while a series of wrong moves of the former authorities of Serbia its affirmation

by the international community was facilitated; the conducted privatization actually enabled the robbery of the state and public property and transfer of capital into private hands at bargain prices. Moreover, foreigners became the real owners so that Serbia was put into a neocolonial position. Not only were the social and economic rights devastated, but at some points of time during the DOS mandate, fundamental civilian rights of the people in Serbia were jeopardized; although the negotiations for signing the Stabilization and Association Agreements with the EU were initiated in 2005, no possible (successful) outcome of that process can be even yet discerned in 2021.

By comparing the criteria established by Academician Radomir Lukić for the objectivization of a country's progress with the indicators of the results of the rule of the DOS and the parties it consisted of in the period 2000-2012, it can be concluded that there was no objective progress, but, on the contrary, that Serbia experienced a general social decline. For that reason, the conclusion is that 5th October 2000 constituted the violent beginning of the *social counterrevolutionary* process in Serbia, the negative consequences of which are more than evident.

Keywords: Democratic Opposition of Serbia (DOS), “Program for Democratic Serbia” (“Agreement with People”), 2000 parliamentary and presidential elections, Federal Republic of Yugoslavia (FRY), Serbia.

* Овај рад је примљен 27. фебруара 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 20. марта 2021. године.